

## L'ACTA D'ELECCIÓ DEL BISBE GUADALL DE BARCELONA, DE L'ANY 1029, I EL SEU PERGAMÍ ORIGINAL RETROBAT

per Ramon ORDEIG I MATA

### RESUM

El pergamí original de l'acta d'elecció del bisbe Guadall de Barcelona, de l'any 1029, transcrit parcialment per Jaume Caresmar al segle XVIII a l'Arxiu Capítular de Barcelona i desaparegut des de llavors, ha estat trobat recentment a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic. En aquest article es refà l'hipotètic recorregut del pergamí des de Barcelona fins a Vic, s'ofereix el text complet de l'acta, se n'analitza el contingut, teològic i litúrgic alhora, i s'estudien els seus protagonistes.

*Paraules clau:* Acta d'elecció, bisbe Guadall, Barcelona, any 1029.

REDISCOVERY OF THE ACT OF ELECTION OF BISHOP GUADALL OF BARCELONA FROM THE YEAR 1029 AND ITS REDISCOVERED ORIGINAL PARCHMENT

### ABSTRACT

The original parchment of the act of election of Bishop Guadall of Barcelona from the year 1029, which was transcribed in part by Jaume Caresmar in the 18th century in Barcelona's Chapter Archive and which has been untraceable since then, has recently been rediscovered in the Episcopal Archive and Library of Vic. This article retraces the hypothetical path followed by the parchment from Barcelona to Vic and presents the full text

of the act, analysing its theological and liturgical content and studying the principal figures who have been involved with it.

*Keywords:* Act of election, Bishop Guadall, Barcelona, year 1029.

Els fons d'uns arxius tan variats i rics com els aplegats a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV) donen de vegades grates sorpreses, com la que podem presentar en aquest article.

#### EL PERGAMÍ ORIGINAL RETROBAT

L'any 2014, mentre el doctor Miquel S. Gros revisava un plec de documentació pendent de classificar, aparegué un pergamí original de l'any 1029 que fa 51 cm de llarg i 36 cm d'ample, i que resulta ser l'acta d'elecció del bisbe Guadall Domnuç de Barcelona, tal com indica la nota dorsal escrita per una mà coetània: «Carta eleccionis Guadalli episcopi». També en el dors hi ha l'antiga cota arxivística: «Num. 357». Aquest número no correspon a cap de les sèries antigues de pergamins dels arxius eclesiàstics vigatans.

#### *Una acta d'elecció coneguda*

L'any 1603 Francesc Diago, en la seva *Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona*, dedicà el capítol 33 del llibre segon a l'elecció episcopal de Guadall Domnuç, sobre la qual afirmà: «aun se guarda en el Cabildo de la Cathedral de Barcelona el Decreto de su eleccion en un grande pargamino (y es el mismo original que entonces se hizo)». I en el capítol 34 oferí la traducció de l'acta al castellà, però transcrivint el text llatí de la clàusula de datació.<sup>1</sup>

1. Francesc DIAGO, *Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona*, Barcelona, 1603, f. 94-96v.

Aquell «grande pergamino» ha de ser el mateix que veié el pare Jaume Caresmar (1717-1791) a l'Arxiu Capitular de Barcelona quan l'ordenà i el catalogà, per encàrrec del capítol, entre els anys 1771 i 1789.<sup>2</sup> Hi resumí i copià milers de pergamins dels segles IX al XVII en els grossos volums que constitueixen l'anomenat «Índex Caresmar», en el qual deixà copiada l'acta d'elecció del bisbe Guadall, bé que ometent-ne les ratlles inicials.

Caresmar havia fornint documentació al pare Enrique Flórez per al tom 29 d'*España sagrada*, que es publicà el 1775, després de la mort del seu autor, amb el subtítol següent: «Contiene el estado antiguo de la Santa Iglesia de Barcelona». En l'episcopologi barceloní inclòs en el tom, en parlar del bisbe Guadall Domnuç, Flórez parla extensament de la seva elecció i de l'escriptura corresponent, traduïda «en lengua vulgar» per Diago, però sense fer cap referència al pergami original.

La primera edició del text de l'acta la feu, el 1929, Sebastià Puig i Puig, canonge de la catedral de Barcelona, que integrà el document en el capítol X del seu *Episcopologio de la sede barcinonense*, dedicat a «La Reconquista», on es llegeix, en referència al bisbe Guadall Domnuç: «A falta del documento original del decreto de su elección, de julio de 1029, poseemos el extracto del mismo por el P. Caresmar».<sup>3</sup>

La segona edició és molt recent, de l'any 2006, en què Josep Baucells i Reig i els altres quatre curadors del *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI* han tornat a publicar el document, de manera parcial, però amb el text de les ratlles quatre i cinc omès per Puig. La font citada pels curadors del diplomatari és la següent: «Índex Caresmar, any 1029, núm. 8. Còpia parcial del pergami original, conservat llavors a mitja escala, armari 2, núm. 491 (correspondria a perg. 1-2-491), perdut en data posterior de finals del s. XVIII». Caresmar encapçalà la seva còpia parcial amb els mots següents: «Electio Guadalli, episcopi Barchinone, ubi post prologus dicitur: contigit Barchinonensium ecclesia», i continua el text de la ratlla quatre del pergami original.<sup>4</sup>

2. Josep SANABRE, *El Archivo de la Catedral de Barcelona*, Barcelona, Imprenta Pulcra, 1948, p. 60-66; Eduardo CORREDERA, *La escuela histórica avellanense*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1971, p. 62-69.
3. Sebastià PUIG, *Episcopologio de la sede barcinonense: Apuntes para la historia de la Iglesia de Barcelona y de sus preladados*, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1929, p. 103-104.
4. Josep BAUCELLS, Àngel FÀBREGA, Manuel RIU, Josep HERNANDO i Carme BATLLE, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona: Segle XI*, vol. II, Barcelona, Fundació Noguera, 2006, núm. 436, p. 831-832.

El número 357 escrit al dors del pergami coincideix amb els altres pergamins conservats a mitja escala, armari 2, que també porten al dors un número corresponent a una cota arxivística del segle XVII, prèvia a la definitiva de Caresmar, com es pot comprovar en el diplomatarí publicat el 2006.

### *Hipòtesi sobre el recorregut del pergami*

Sabem que el pare Caresmar obtingué del capítol barceloní el permís de poder-se endur a la casa de Barcelona on residia els «llibres antics» i cal suposar que també la documentació que li calgués per al seu treball de regist i còpia dels pergamins. El 1789, però, hagué de suspendre el seu treball a l'Arxiu Capitular per greus desavinences amb el capítol, i passà a ordenar l'Arxiu Episcopal per encàrrec del bisbe Gabino Valladares. Caresmar morí a Barcelona, a casa del seu amic Josep Vega Sentmenat, el dia 1 de setembre de 1791, i el seu cadàver fou dut a enterrar al monestir de les Avellanes. L'abat Jaume Pasqual (1736-1804) feu traslladar també al monestir tot el que Caresmar havia deixat a Barcelona.<sup>5</sup> És molt probable que entre les coses que tenia a la casa on vivia hi hagués, junt amb els seus llibres i documents, el nostre pergami. Així hauria passat de Barcelona al monestir de les Avellanes.

Un altre savi canonge d'aquest monestir, el pare Josep Martí (1732-1806), deixeble de Caresmar, poc després de la mort del mestre el 1791, redactà un «Índice de los papeles manuscritos contenidos en los diferentes volúmenes del difunto Dr. D. Jaime Caresmar», actualment ms. 743 de la Biblioteca de Catalunya.<sup>6</sup> En aquest inventari, publicat per Ramon d'Alòs el 1917-1919,<sup>7</sup> hi consten vint-i-cinc lligalls, alguns dels quals foren més tard enquadernats en volums.

Els volums manuscrits de Caresmar foren consultats el 1808 per Jaume Villanueva en la cella on havia mort el pare Pasqual, transformada en biblioteca i museu: «Quedan aquí XVIII volúmenes en fólio, que compren-

5. Eduardo CORREDERA, *La escuela histórica avellanense*, p. 73, nota 98; p. 88, nota 119, i p. 89.

6. *Ibidem*, p. 125.

7. Ramon d'ALÒS, «Contribució a la bibliografia del P. Jaume Caresmar», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (Barcelona), vol. IV (1917), p. 28-36, i vol. V (1918-1919), p. 52-82.

den todos sus trabajos concluidos y comenzados [...]. Finalmente, varias colecciones de documentos, extractos, etc.».<sup>8</sup>

Arran de la desamortització de 1835, part de l'arxiu i de la biblioteca del monestir anà a parar al convent dels franciscans de Balaguer. El pare Fidel Fita l'hi veié el 1867 i en feu un catàleg, publicat el 1903 per Antoni Elias de Molins, en el qual hi ha notícia de dotze manuscrits del pare Caresmar.<sup>9</sup> De manera que, en comparació amb el nombre de manuscrits vistos per Villanueva, a Balaguer només hi havia dotze dels divuit volums del pare Caresmar. L'any 1927 Francesc Martorell i Trabal, que publicà un catàleg més complet dels manuscrits dels canonges de les Avellanés existents a Balaguer, hi trobà a faltar dos dels dotze volums de Caresmar, «un de Notícies d'Àger i uns Annals del Monestir de les Avellanés».<sup>10</sup>

Cap al 1928 l'arxiu franciscà de Balaguer, amb els manuscrits de Caresmar, fou traslladat al convent franciscà de Vic, on s'aplegaren altres arxius franciscans per constituir l'Arxiu Franciscà de la Província de Catalunya.<sup>11</sup> L'església del convent, dedicada a la Mare de Déu del Remei, fou incendiada el juliol de 1936, en esclatar la revolució i la Guerra Civil espanyola. En aquelles circumstàncies, els manuscrits de Caresmar i alguns altres foren lliurats a una família de confiança, i la resta de l'arxiu franciscà anà a parar al dipòsit d'arxius que durant la Guerra Civil es muntà en dependències del soterrani dels claustres de la catedral vigatana. El responsable del dipòsit, Josep Maria Font i Rius, com a arxiver director de l'Arxiu Històric de Vic des del febrer de 1938, en dreçà un inventari, que inclogué en una memòria redactada el febrer de 1939 i editada el 1997.<sup>12</sup> Hi explica que anà traslladant a les dependències del claustre de la catedral, des del Seminari –on havien anat a parar amb total confusió i

8. Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. XII, Madrid, Imprenta Real, 1850, p. 77 i p. 88-89.
9. Antoni ELIAS DE MOLINS, *Los estudios históricos y arqueológicos en Cataluña en el siglo XVIII*, Barcelona, Casa Provincial de Caridad, 1903, apèndix.
10. Francesc Martorell, «Manuscrits dels PP. Caresmar, Pasqual i Martí a la Biblioteca del convent de franciscans de Balaguer», *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona), vol. XII (1927), p. 178-240.
11. Josep MARTÍ, «Arxiu dels Franciscans de Catalunya», a *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, vol. 7, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1998, p. 115-124.
12. Jaume Enric ZAMORA, «Josep Maria Font i Rius i el salvament dels arxius de Vic durant la Guerra Civil espanyola», *Ausa* (Vic), vol. XVII, núm. 138 (1997), p. 277-301.

desordre —, volums i pergamins de cases i convents de la ciutat i de la comarca que havien estat saquejats, i esmenta que de l'«Archivo de los PP. Franciscanos de la Provincia de Cataluña (Casa del Remedio de Vich)» en procedien pergamins, volums i lligalls, que s'agruparen en paquets, i que els pergamins «constituyen la titulación de sus antiguos dominios; los hay desde el s. x». Parla de la sèrie de «Diversos (Fondos de procedencias diversas, ignoradas o dudosas)», on devia anar a parar el pergami de la catedral de Barcelona, perquè no presentava cap indicati de pertànyer a l'arxiu franciscà. I al final de la memòria explica:

Lamentablemente curioso fué lo ocurrido con el archivo de los P. P. Franciscanos: pudo recogerse, sacado ya de su sitio, en su totalidad a excepción de los célebres manuscritos de los P. P. Caresmar, Pascual y Martí, custodiados en dicho convento, y que, antes de los sucesos de julio, y por temor de los mismos, habían sido librados por los religiosos a una casa particular, para mayor seguridad de tan valiosos libros, y cuya familia hizo destruir, amedrentada ante el terror y amenazas de los dirigentes locales rojos.

L'arxiver barceloní Josep Sanabre puntualitzà que en foren destruïts la major part:

[...] la mayor parte de los manuscritos de Caresmar, que se guardaban en el convento de los PP. Franciscanos de Vich, fueron destruídos en 1936. Sus custodios, conscientes del valor de aquellos manuscritos, al darse cuenta del riesgo que corrían, los depositaron en una casa particular, pero los nuevos custodios, temiendo les comprometerían, los echaron al fuego.<sup>13</sup>

La versió d'Eduard Junyent, explicada oralment, és que la família que els custodiava en una casa de pagès dels afores de Vic els enterrà per preservar-los. Quan s'acabà la guerra, alguns dels volums s'havien podrit i els altres, després de ser examinats pel doctor Junyent, foren enviats al convent de Bellpuig de les Avellanes, llavors ja noviciat marista, mentre que tot l'arxiu franciscà fou traslladat, el 1957, al convent de Sant Anto-

13. Josep SANABRE, *El Archivo de la Catedral de Barcelona*, p. 67.

ni de Barcelona.<sup>14</sup> El 1971 Eduardo Corredera publicà l'inventari dels sis volums de Caresmar salvats, per bé que «bastante deteriorados por haber permanecido bajo tierra bastante tiempo».<sup>15</sup>

El pergami que conté l'acta d'elecció del bisbe Guadall es troba en perfecte estat de conservació, sense cap indici d'haver estat soterrat. Es pot deduir, per tant, que devia anar a parar al Seminari, i d'allà als dipòsits del claustre de la catedral, sense que, en refer-se el fons de l'arxiu franciscà, hi fos reintegrat, ja que no se'n sabia la procedència. I es dedueix, també, que dels dipòsits del claustre passà, atès que no el reclamà cap entitat, a les dependències de l'ABEV, i aquí restà entre documentació pendent de classificar.

#### TEXT COMPLET DE L'ACTA

Com que els textos de l'acta editats fins ara no són complets, en donem aquí el text complet, amb les ratlles numerades i assenyalant amb un asterisc les firmes autògrafes:

Cum omnipotens Deus perspiceret mundum bonis male utentem pestiferis voluptatibus illectum misit ad terras proprium Filium suum Deo Patri et sibi acquirere acceptabilem populum quem a se duodenisque luminaribus illuminatum participem sui regni inenarrabili misericordia facit et socium, ab ipso enim Domino nostro Iesu Christo eiusque discipulis sanctissimorum pre-sulum christiani dogmatis sumptum exordium et a quibus sancta atque immaculata regitur Aeclesia per totum orbem terrarum.

Sed quia humana natura ita condita manet, ut caro ad propriam semper / <sup>4</sup> redigatur originem, contigit Barchinonensium aeclesiam a proprio viduari pastore, unde qua secundum instituta sanctorum patrum non oportet diu differre ordinationem episcopi, eligitur a nobis / <sup>5</sup> terrae principibus et ab omnibus clericis et laicis supradictae aeclesiae dioceseos ad ordinem episcopatus, assentiente domno Ottoni<sup>a</sup>, venerabili primae sedis Auscie archiepiscopo<sup>b</sup>, atque aliis com-

14. Josep MARTÍ, «Arxiu dels Franciscans de Catalunya», p. 115-124.

15. Eduardo CORREDERA, *La escuela histórica avellanense*, p. 93-99.

provincia- / <sup>6</sup> libus episcopis, Guadallus Domnucii, vir valde nobilis et afabilis, instructus satis in Domini mandatis, predicans fidem sanctae et indissolubilis Trinitatis simplicibus verbis, Patrem ac Filium / <sup>7</sup> et Spiritum Sanctum unum et verum Deum esse credens, et eundem Filium Dei verum hominem animamque rationalem in utero beatę Mariae Virginis suscepisse et ab ea inaequaliter natum esse / <sup>8</sup> non diffidens, passum, crucifixum, mortuum, sepultum carne, qui ad inferos descendit et tertia die vera carnis resumptione a mortuis resurrexit. Credit eundem Dominum nostrum Ihesum Christum coope- / <sup>9</sup> ratorem esse cum Patre et Sancto Spiritu omnium visibilium et invisibilium creaturarum Deumque verum esse de vero Deo Patre et verum hominem de vera homine matre, quem ad caelos credit / <sup>10</sup> ascendisse et ad dexteram Dei Patris sedere, inde venturum vivos ac mortuos iudicare. Extra Aecclesiam autem catholicam nullum credit salvari posse, confitetur autem unum bap- / <sup>11</sup> tismum in peccatorum remissionem, expectat autem mortuorum resurrectionem et venturi vitam seculi, nuptias non dampnat, aescum carnum non culpatur, reconciliatis penitentibus comunicatur. /

<sup>12</sup> In his autem atque aliis orthodoxe fidei regulis probatus, humilis, ospitalis, aeloquio clarus et dulcis, mansuetus, inventus expetitur atque eligitur a vobis vestra electione, et per hanc renotationis / <sup>13</sup> nostrae scedulam ad ordinem episcopalem provehendus, sanctissimi p̄sules Dei vobis offertur, quatinus consecratus ad titulum Sanctę Crucis sedis Barchinonensis et nostri curam gerens interventor sibi comis- / <sup>14</sup> si populi apud Deum existat, et quod ibi confractum est solidet atque quod adhuc illesum est servet, et ad meliora provocet, quo ipsos sine offensa Deo vivo et vero cum gaudio sine fine man- / <sup>15</sup> suro reddat. Et ut haec electionis formula meliorem obtineat firmitatem in omnibus vestris subscriptionibus eam roborari optamus, ut quod a vobis fuerit gestum, nostra confirma- / <sup>16</sup> tione roboretur in postmodum.

Actum est hoc annorum dominicę Incarnationis quatter quinquagenis et quinquies, quinis lustris, et tribus curriculis, mensibus quoque quinque perac- / <sup>17</sup> tis. /

<sup>18</sup> + Otto, minimus Christi episcopus (*Chrismon*). \* / <sup>19</sup> + Guilelmus episcopus. \* / <sup>20</sup> Guibertus, grammaticorum ultimus SSS. \* + Petrus episcopus +. \* / <sup>21</sup> Raimundus, archilevita sancte sedis predictę, +. \*



Adalbertus prepositus SSS.\* S + Mironis levite.\* / <sup>22</sup> S + Adalbertus levita SSS.\* / <sup>23</sup> + Hermessindis, divina propiciante clementia comitissa. Arbertus vicescomite. Bernardo Wifredo. / <sup>24</sup> + Guislibertus levita +.\* / <sup>25</sup> S+ Ermemirus levita et sacriscrini.\* /

<sup>26</sup> S + Poncii Bonifilii, clerici et iudicis sanctę sedis Barchinonensis, qui haec rogatus subscripsit SSS.\*

a. *Ottoni*, escrit sobre un espai raspat.

b. *Auscie archi*, escrit sobre un espai raspat.

#### ANÀLISI DEL TEXT

Per a l'anàlisi del text, cal tenir en compte no sols altres documents coetanis, sinó, sobretot, la legislació eclesiàstica, especialment els cànons dels concilis visigòtics editats per J. Vives<sup>16</sup> i els ordres dels pontificals de l'època sobre l'ordenació episcopal, especialment el pontifical de Roda (Lleida, Arxiu Capitular, ms. 16), editat per J. R. Barriga<sup>17</sup> i el pontifical romà de Vic (Vic, Arxiu Capitular, ms. 103 [XCIII]), editat per M. S. Gros,<sup>18</sup> l'un de l'entorn de l'any 1000 i l'altre de cap als anys 1040-1046.

Segons el cànon 19 del IV Concili de Toledo, aquell que era presentat per a l'orde de l'episcopat havia de ser examinat abans de ser ordenat en diumenge, amb l'aprovació de tots els clergues i ciutadans.<sup>19</sup> El pontifical de Roda prescriu que «Episcopus cum ordinatur, prius faciant de eo verbum ad plebem sive ad clerum» i que, després de la presentació del candidat al poble, s'ha de llegir davant de tothom l'acta d'elecció i d'aclamació: «Postea legatur, audientibus cunctis, electio vel adclamatio eius».<sup>20</sup> El pontifical romà de Vic prescriu que el dissabte, en què l'electe era examinat abans de l'ordenació que se celebrava el diumenge, s'ha de llegir el «decretum», és a dir, l'acta d'elecció.<sup>21</sup>

16. Josep VIVES, *Concilios visigóticos e hispano-romanos*, Barcelona i Madrid, CSIC, 1963.

17. Josep Romà BARRIGA, *El sacramentari, ritual i pontifical de Roda (Cod. 16 de l'arxiu de la Catedral de Lleida, c. 1000)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975.

18. Miquel dels Sants GROS, «El pontifical romà de Vic - Vic, Arx. Cap., ms. 103 (XCIII)», *Miscel·lània Litúrgica Catalana* (Barcelona), vol. xv (2007), p. 187-272.

19. Josep VIVES, *Concilios visigóticos e hispano-romanos*, p. 199-200.

20. Josep Romà BARRIGA, *El sacramentari, ritual i pontifical de Roda*, p. 111 i 288-289.

21. Miquel dels Sants GROS, «El pontifical romà de Vic - Vic, Arx. Cap., ms. 103 (XCIII)», p. 217, núm. 2.

Didier Méhu, en el seu estudi sobre l'ordenació d'un bisbe a principis del segle XI, es basa en els dos pontificals esmentats i precisa que el ritual consta de dos actes principals, l'examen sobre la moral i la fe de l'electe i la missa dominical d'ordenació, i que el pontifical de Roda situa els dos actes el mateix dia.<sup>22</sup>

Per tant, hem de deduir que l'acta d'elecció del bisbe Guadall fou redactada i subscripta per ser llegida davant de tots els assistents durant l'acte d'examen de l'electe, previ a la cerimònia de la seva ordenació episcopal.

### *Un preàmbul inèdit fins ara*

Caresmar no copià el preàmbul de l'acta, però l'esmentà en el títol que donà al document amb aquests mots: «Electio Guadalli episcopi Barchinone, ubi post prologus dicitur». Són les paraules que encapçalen les dues edicions que s'havien fet del document fins ara, en les quals, per fet de basar-se en la còpia incompleta de Caresmar, es desconeix el text del preàmbul. Es podia tenir coneixement del seu contingut perquè Diago n'havia publicat una traducció al castellà.

Recordem el text del pròleg o preàmbul, el qual designem amb el número [I] de l'enumeració que donem als diferents paràgrafs del text per a una millor comprensió i citació:

#### [I]

Cum omnipotens Deus perspiceret mundum bonis male utentem pestiferis voluptatibus illectum misit ad terras proprium Filium suum Deo Patri et sibi acquirere acceptabilem populum quem a se duodenisque luminaribus illuminatum participem sui regni inenarrabili misericordia facit et socium, ab ipso enim Domino nostro Iesu Christo eiusque discipulis sanctissimorum p̄sulum christiani dogmatis sumptum exordium et a quibus sancta atque immaculata regitur Aeclesia per totum orbem terrarum.

22. Didier MÉHU, «L'ordenació d'un bisbe a principis del segle XI», a Marc SUREDA (dir.), *Oliba episcopus: Mil·lenari d'Oliba, bisbe de Vic*, Vic, Museu Episcopal de Vic i Work, 2018, p. 33-39.

El preàmbul comença amb els mots «Cum omnipotens Deus perspiceret mundum bonis male utentem pestiferis voluptatibus illectum, misit ad terras proprium Filium suum», equiparables als mots «Cum omnipotens Dominus et Redemptor generis humani condoleret nostrae fragilitatis, misit Filium suum» amb què comencen els preàmbuls de tres dotalies d'esglésies del bisbat de Barcelona consagrades pel bisbe Guislabert els anys 1047, 1048 i 1050. En la fórmula dels tres preàmbuls d'aquestes dotalies hi ha les paraules «eaque duodenis irradiata fulgoribus», que recorden els mots «a se duodenisque luminaribus illuminatum» del preàmbul de la nostra acta d'elecció, com també les paraules «per universum fabricarentur telluris orbem», que recorden els mots «per totum orbem terrarum» del nostre preàmbul.<sup>23</sup> Els preàmbuls de les dotalies, però, fan referència a l'edificació i a la consagració de les esglésies, mentre que el nostre preàmbul esmenta l'elecció dels bisbes.

### *Un text teològic i litúrgic*

Després del preàmbul, el text continua així:

#### [II]

Sed quia humana natura ita condita manet, ut caro ad propriam semper redigatur originem, contigit Barchinonensium aeclesiam a proprio viduari pastore, unde qua secundum instituta sanctorum patrum non oportet diu differre ordinationem episcopi, eligitur a nobis terrae principibus et ab omnibus clericis et laicis supradictae aeclesiae dioceseos ad ordinem episcopatus [...].

Els mots «Sed quia humana natura ita condita manet, ut caro ad propriam semper redigatur originem», com els del preàmbul, també eren inèdits fins ara, perquè Caresmar tampoc els havia copiat, bé que Diago els havia traduït. Amb aquestes paraules es fa referència a la defunció del bisbe antecessor de Guadall, és a dir, del bisbe Deodat, el qual, per la seva naturalesa humana perible, que això venen a dir els mots inicials del paràgraf, amb la seva mort, havia deixat vídua l'església de Barcelona.

23. Ramon ORDEIG, *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. IV, Vic, Ramon Ordeig i Mata, 1993-2004, p. 86-87 i 107-108.

Els conceptes de viduïtat i d'orfenesa d'una església diocesana quan moria el bisbe es troben ja en actes d'elecció episcopal catalanes del segle x. En l'acta d'elecció del bisbe Jordi de Vic, del 914, es parla de l'església «orbata» per la mort del bisbe Idalguer,<sup>24</sup> i en la del bisbe Riculf d'Elna, del 947, es parla de la seu episcopal «viduata» i «orbata» per la defunció del bisbe Guadall.<sup>25</sup>

Ambdues actes fan referència també, com la nostra, a la participació en l'elecció del nou bisbe respecteiu dels clergues i laics de la diòcesi. Una participació imprescindible per poder ordenar un bisbe, tal com es troba prescrit en el cànon 19 del IV Concili de Toledo: «Sed nec ille deinceps sacerdos erit, quem nec clerus, nec populus propriae civitatis elegit».<sup>26</sup> En el cas de l'elecció del bisbe Jordi de Vic, l'acta parla que participaren en l'elecció «a cathedrali clerico usque ad ruralem, a principe usque ad agricolam». En el cas d'Elna, l'acta fa referència a l'aprovació d'«affabilis clericorum electio ac conclamatio omnium populorum Elenensis ecclesie» pels bisbes reunits en concili a Narbona. L'acta de Barcelona esmenta, com la de Vic, la intervenció dels prínceps de la terra, és a dir, dels comtes de Barcelona. La de la comtessa Ermessenda és manifesta perquè la seva signatura consta al capdavall del pergami. Cal tenir en compte que, tot i governar ja el seu fill Berenguer Ramon I, Ermessenda feia valer els seus drets de govern sobre els comtats i els bisbats que foren del seu marit, Ramon Borrell, el qual, segons que declarà ella el 1057, «en morir va deixar-me dits comtats i bisbats per l'escriptura del seu testament, a manera de violari, mentre jo visqués».<sup>27</sup>

### [III]

Assentiente domno Ottoni, venerabili primae sedis Auscie archiepiscopo, atque aliis comprovincialibus episcopis, Guadallus Domnucii, vir valde nobilis et afabilis, instructus satis in Domini mandatis [...].

24. Eduard JUNYENT, *Diplomatari de la catedral de Vic: Segles IX-X*, Vic, Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 1980-1996, doc. 62, p. 60-61.

25. Pere PONSICH, *Catalunya carolíngia*, vol. vi, *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2006, doc. 297, p. 292-293.

26. Josep VIVES, *Concilios visigóticos e hispano-romanos*, p. 199.

27. Antoni PLADEVALL, *Ermessenda de Carcassona, comtessa de Barcelona, Girona i d'Osona*, Barcelona, Impremta Subirana, 1975, p. 40.

En transcriure el text de l'acta ja hem anotat que els mots «Ottoni» i «Auscie archi» són escrits sobre uns espais raspats, en els quals sembla que hi havien estat escrits els noms de Guifré i de Narbona.

El cànon del IV Concili de Toledo que prescriu la participació del clergat i del poble en l'elecció del bisbe també prescriu que no podrà ser ordenat bisbe l'electe que no obtingui l'aprovació del metropolità i el consentiment dels bisbes de la província: «Sed nec ille deinceps sacerdos erit, quem [...] vel auctoritas metropolitani vel provincialium sacerdotum assensio exquisivit».<sup>28</sup>

En aquest paràgraf s'esmenten unes qualitats de l'electe: «vir valde nobilis et afabilis, instructus satis in Domini mandatis». Més endavant, en el paràgraf [VII], se n'esmenten unes altres. Ja ho veurem.

#### [IV]

predicans fidem sanctae et indissolubilis Trinitatis simplicibus verbis, Patrem ac Filium et Spiritum Sanctum unum et verum Deum esse credens, et eundem Filium Dei verum hominem animamque rationalem in utero beatę Mariae Virginis suscepisse et ab ea inaefabiliter natum esse non diffidens, passum, crucifixum, mortuum, sepultum carne, qui ad inferos descendit et tercia die vera carnis resurrectione a mortuis resurrexit.

Després de la professió de fe trinitària que el bisbe electe havia de pronunciar una vegada que s'hagués llegit l'acta d'elecció,<sup>29</sup> hi ha els altres dogmes del símbol o credo sobre Jesucrist que també havia de professar: l'encarnació, el naixement, la passió, la crucifixió, la mort, la sepultura, el davallament als inferns i la resurrecció. En la fórmula de les dotalies de les esglésies barcelonines ja esmentades es troben uns mots semblants sobre l'encarnació: «missit Filium suum Dominum ac Salvatorem nostrum in uterum beatae et incomparabilis Dei genitricis Mariae, ut verus homo de vero homine natus».

28. Josep VIVES, *Concilios visigóticos e hispano-romanos*, p. 199.

29. Josep Romà BARRIGA, *El sacramentari, ritual i pontifical de Roda*, p. 289.

## [V]

Credit eundem Dominum nostrum Ihesum Christum cooperatorem esse cum Patre et Sancto Spiritu omnium visibilium et invisibilium creaturarum Deumque verum esse de vero Deo Patre et verum hominem de vera homine matre, quem ad caelos credit ascendisse et ad dexteram Dei Patris sedere, inde venturum vivos ac mortuos iudicare.

Els mots «verum esse de vero Deo Patre et verum hominem de vera homine matre», *mutatis mutandis*, es troben en el símbol que prescriu el pontifical de Roda: «filius de Patre sine matre ante omnia saecula [...] verus homo de sancta Maria semper virgine natus sine virile semine»; mots, aquests i altres, del símbol en els quals Barriga veu «una influència de la lluita antiadopcionista que es desenvolupà a la Seu d'Urgell a causa del seu bisbe Fèlix». <sup>30</sup> En l'acta barcelonina hi ha escrita la frase «verum esse de vero Deo Patre et verum hominem de vera homine matre», en la qual sembla sobrer el mot «homine» del davant de «matre», si no es volia remarcar que la mare ho era d'un home.

## [VI]

Extra Aecclesiam autem catholicam nullum credit salvari posse, confitetur autem unum babtisma in peccatorum remissionem, expectat autem mortuorum resurrectionem et venturi vitam seculi, nuptias non dampnat, aesum carnum non culpat, reconciliatis penitentibus comunicat.

L'antiga afirmació de sant Cebrià de Cartago «Extra Ecclesiam nulla salus» és reafirmada en el text de la nostra acta, amb l'afegit que es tracta de l'Església catòlica, dins la qual té la seva funció el bisbe electe. Aquest ha de confessar que hi ha un sol baptisme per al perdó dels pecats, la resurrecció dels morts i la vida perdurable, com es professa en el credo. La resta del paràgraf, referent a les núpcies, al consum de carns i a la reconciliació dels penitents, s'ha de relacionar amb la condemna dels heretges d'Orleans que havia tingut lloc l'any 1022, sobre la qual el monjo Joan de Barcelona advertí el bisbe i abat Oliba en la carta que li envià des del

30. Josep Romà BARRIGA, *El sacramentari, ritual i pontifical de Roda*, p. 112 i 289.

monestir de Fleury a començ del 1023.<sup>31</sup> Li explicà que els condemnats refusaven que el baptisme conferís la gràcia, negaven la consagració de l'hòstia eucarística, creien impossible la remissió del pecat mortal, desaprovaven el matrimoni i s'abstenien de menjar carns d'animals perquè les consideraven impures. Es tractava d'una heretgia que, segons Bautier, no es pot pas qualificar de maniquea o de càtara, sinó de neopelagiana.<sup>32</sup>

[VII]

In his autem atque aliis orthodoxe fidei regulis probatus, humilis, ospitalis, aeloquio clarus et dulcis, mansuetus, inventus expetitur atque eligitur a nobis vestra electione, et per hanc renotationis nostrae scedulam ad ordinem episcopalem provehendus, sanctissimi præsules Dei vobis offertur, quatinus consecratus ad titulum Sanctę Crucis sedis Barchinonensis et nostri curam gerens interventor sibi comissi populi aput Deum exhistat, et quod ibi confractum est solidet atque quod adhuc illęsum est servet, et ad meliora provocet, quo ipsos sine offensa Deo vivo et vero cum gaudio sine fine mansuro reddat.

En el pontifical romà de Vic consta que el Papa interroga els electors sobre les qualitats de l'electe, les quals, segons els mots de la fórmula litúrgica, havien de ser les següents: «Sanctitas, castitas, humilitas, benignitas et omnia que Deo placabilia sunt».<sup>33</sup>

En l'acta d'entronització del bisbe Guigó de Girona, de l'any 908, s'havien fet constar les seves qualitats: «nobillima nativitate honestatum, et sanctis moribus comptum, magne quoque sophię redimitum, regioque palatio enutritum, et omni perspicatia decoratum».<sup>34</sup> En l'acta d'elecció episcopal de Jordi de Vic, de l'any 914, les qualitats del bisbe que foren ressaltades eren les següents: «Georgium, n[obilem vir]um, prudentem, sobrium, kastum et secundum kanonica auctoritatem cunctis utilitatibus

31. Ramon ORDEIG, *Guibert de Lieja i Joan de Barcelona, dos europeus del segle XI*, Vic, Ramon Ordeig, 2018, p. 127-129, carta 9.
32. Robert-Henri BAUTIER, «L'hérésie d'Orléans et le mouvement intellectuel au début du XI<sup>e</sup> siècle. Documents et hypothèses», *Actes du 95<sup>e</sup> Congrès National des Sociétés Savantes: Reims 1970*, tom I, París, Bibliothèque Nationale, 1975, p. 63-88.
33. Miquel dels Sants GROS, «El pontifical romà de Vic - Vic, Arx. Cap., ms. 103 (XCIII)», p. 217, núm. 2.
34. Santiago SOBREQÜÉS, Sebastià RIERA i Manuel ROVIRA, *Catalunya carolíngia*, vol. V, *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003, doc. 127, p. 146-148.

ecclesiae proficuum, strenuum atque promptissimum».<sup>35</sup> En l'acta barcelonina s'afirma, en aquest paràgraf, que Guadall Domnuç «in his autem atque aliis orthodoxe fidei regulis probatus, humilis, ospitalis, aeloquio clarus et dulcis, mansuetus», qualificatius que s'afegeixen als esmentats en el paràgraf [III]: «vir valde nobilis et afabilis, instructus satis in Domini mandatis».

Per això, segons el text, a l'electe Guadall se l'ha cregut digne de ser «consecratus ad titulum Sanctę Crucis sedis Barchinonensis» i de governar el poble fidel que se li confia, tot consolidant el que està fracturat i conservant el que està illès, per tal de fer-lo arribar sense pecat al Déu viu i veritable i al seu goig sense fi.

### [VIII]

Et ut haec electionis formula meliorem obtineat firmitatem in omnibus vestris subscriptionibus eam roborari optamus, ut quod a vobis fuerit gestum, nostra confirmatione roboretur in postmodum.

En aquest darrer paràgraf del text es qualifica l'acta d'«haec electionis formula», mentre que abans, en el paràgraf [VII], se l'havia titllat d'«hanc renotationis nostrae scedulam». El mot llatí «formula» s'avé amb la definició del mot català «fórmula», en una de les seves accepcions: «Element formal que forma part del protocol, el text i l'escatocol d'un document».<sup>36</sup> El mot «renotatio» és un derivat del verb «renotare», que Niermeyer tradueix per «mettre par écrit», i el mot «scedula» és un diminutiu de «scheda», que el mateix autor tradueix per «charte».<sup>37</sup>

### *La data de l'acta*

Després del text, l'acta conté la clàusula de datació de la manera següent:

35. Ramon ORDEIG, *Catalunya carolíngia*, vol. IV, *Els comtats d'Osona i Manresa*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1999, doc. 136, p. 170-171.

36. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana i Edicions 62, 2009, p. 818.

37. Jan Frederik NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, Leiden, Nova York i Köln, E. J. Brill, 1993, p. 908 i p. 945.



## [IX]

Actum est hoc annorum dominicę Incarnationis quatter quinquagenis et quinquies, quinis lustris, et tribus curriculis, mensibus quoque quinque peractis.

Diago, en l'obra ja citada, donà l'explicació de la clàusula de datació així:

El Kalendario del tiempo parece que tiene mucho de Algaravia, pero bien mirado no es dificultoso de declarar. Porque las quatro vezes cinquenta años hazen dozientos, y las cinco vezes todo esso hazen mil años, y los cinco lustros hazen veynte y cinco años, y los tres curriculos son tres años: que todos juntos hazen mil y veynte y ocho años. Y pues a ellos añade el Kalendario cinco meses cumplidos, siguese claramente que la eleccion del Obispo Guadallo se hizo por Junio del año de mil y veynte y nueve.

Flórez copià la clàusula de Diago i l'explicà més o menys com ell, dient-ne el següent:<sup>38</sup>

[...] que son 1028, porque quatro veces 50 son 200 y cinco veces estos son mil: cinco lustros son 25 y tres mas son 28. Todo junto 1028, y mas cinco meses que declaran haber sido la eleccion à principio de Junio del año 1029, porque si à los 1028 años que dice haber pasado, se añade cinco meses cumplidos, se verá que estos meses pertenecen al 1029.

En l'edició de Baucells, aquest autor, en l'estudi cronològic inclòs en la introducció del diplomatarí, comenta, seguint Flórez, que la fórmula usada per l'escrivà apunta al mes de juny de 1029, i argumenta: «quatre vegades cinquanta són dos-cents, i cinc vegades aquests resulta mil, a més de cinc lustres, o sigui, vint-i-cinc anys i tres cercles tancats o anys, que en sumen 1028». I conclou: «l'esdeveniment va ser cinc mesos acabats després, que van de gener a maig: és a dir, pel juny com a molt aviat».<sup>39</sup>

38. Enrique FLÓREZ, *España sagrada*, vol. 29, Madrid, Imprenta de D. Antonio de Sancha, 1775, p. 220.

39. Josep BAUCELLS, Àngel FÀBREGA, Manuel RIU, Josep HERNANDO i Carme BATLLE, *Diplomatarí de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona: Segle XI*, vol. I, p. 244, nota 118.

*Els subscriptors i l'escrivà*

L'acta es clou amb les subscripcions autògrafes de l'arquebisbe i dels dos bisbes que formaven la tríada episcopal necessària per a l'ordenació, i de les dignitats de la canonja barcelonina, acompanyades de les subscripcions de la comtessa Ermessenda i d'altres personatges laics que foren escrites per Ponç Bofill, clergue i jutge de la seu de Barcelona, que actuà d'escrivà.

[X]

+ Otto, minimus Christi episcopus (*Chrismon*).<sup>\*</sup> + Guilelmus episcopus.<sup>\*</sup> Guibertus, grammaticorum ultimus SSS.<sup>\*</sup> + Petrus episcopus +.<sup>\*</sup> Raimundus, archilevita sancte sedis predicte, +.<sup>\*</sup> Adalbertus prepositus SSS.<sup>\*</sup> S + Mironis levite.<sup>\*</sup> S + Adalbertus levita SSS.<sup>\*</sup> + Hermessindis, divina propiciante clementia comitissa. Arbertus vicescomite. Bernardo Wifredo. + Guislibertus levita +.<sup>\*</sup> S + Ermemirus levita et sacriscribi.<sup>\*</sup>

S + Poncii Bonifilii, clerici et iudicis sancte sedis Barchinonensis, qui haec rogatus subscripsit SSS.<sup>\*</sup>

Després de la subscripció autògrafa d'«Otto, minimus Christi episcopus», hi ha la de «Guilelmus episcopus», també autògrafa, la qual, pel lloc que ocupa en el pergami, no pogué ser afegida posteriorment i, per tant, ha de ser d'un bisbe foraster, perquè el 1029 no hi havia cap bisbe Guillem a les seus catalanes. Segueix la subscripció autògrafa de «Guibertus, grammaticorum ultimus», un personatge ben conegut de la catedral vigatana,<sup>40</sup> que devia col·laborar amb l'escrivà Ponç Bofill en la redacció de l'acta. Ve a continuació la signatura autògrafa de «Petrus episcopus», és a dir, de Pere Roger de Carcassona, bisbe de Girona, germà de la comtessa Ermessenda.<sup>41</sup> Posteriorment hi ha la subscripció autògrafa de «Raimundus, archilevita sancte sedis predicte», membre de la família Montcada que tingué el càrrec d'ardiaca de la seu barcelonina des del 1010 fins al

40. Ramon ORDEIG, *Guibert de Lieja i Joan de Barcelona, dos europeus del segle XI*, p. 15-79.

41. Francesca VILA, *El bisbe de Girona Pere Roger (segle X - 1051)*, Girona, Ajuntament de Girona i Institut d'Estudis Gironins, 2010.

1040.<sup>42</sup> Després de la seva firma hi ha les signatures autògrafes de tres membres més de la canonja barcelonina, totes tres autògrafes: la d'«Adalbertus prepositus», la de «Mironis levite» i la d'«Adalbertus levita». A la ratlla següent, hi fou escrita, de la mà de l'escrivà, la signatura de la comtessa Ermessenda: «Hermessindis, divina propiciante clementia comitissa». A continuació, també de la mà de l'escrivà, hi ha les subscripcions del vescomte gironí Arbert de Montsoriu, que ho fou de 1025 a 1033: «Arbertus vicescomite»,<sup>43</sup> i d'un «Bernardo Wifredo» que probablement s'ha d'identificar amb el magnat Bernat Guifré de Balsareny, oncle de la comtessa Guisla, muller de Berenguer Ramon I des del 1027.<sup>44</sup> Segueix la subscripció autògrafa de «Guislibertus levita», membre de la casa vescomtal barcelonina, que seria elegit bisbe de Barcelona el 1035 i que fins aquell any fou membre distingit de la canonja barcelonina.<sup>45</sup> I clou les subscripcions l'autògrafa d'«Ermemirus levita et sacriscrini», membre destacat també de la canonja barcelonina, en la qual actuà amb els títols de levita i de sagristà des del 1014 fins al 1052.<sup>46</sup>

L'escrivà fou Ponç Bofill Marc, una figura molt coneguda de l'escola jurídica de Barcelona, del qual hem de parlar més detingudament en l'apartat dedicat als protagonistes de l'acta. A més de jutge i escrivà de la cort comtal de Barcelona i d'estar al servei d'altres comtes catalans, Ponç Bofill també era clergue i jutge de la seu episcopal de Barcelona, com ell mateix es titula en aquesta acta: «clericus et iudex sancte sedis Barchinonensis». Com a tal, actuà al costat del bisbe Guadall i del seu antecessor Deodat.<sup>47</sup>

42. John C. SHIDELER, *Els Montcada: una família de nobles catalans a l'edat mitjana (1000-1230)*, Barcelona, Edicions 62, 1987, p. 77-82.
43. Jaume COLL, «Els vescomtes de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Girona), vol. 30 (1988), p. 39-98.
44. Ramon ORDEIG, *Guillem de Balsareny, bisbe de Vic, successor d'Oliba*, Vic, Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic, 2020, p. 34-39.
45. José-Enrique RUIZ-DOMÈNEC, *Quan els vescomtes de Barcelona eren: Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006, p. 85-92.
46. Josep BAUCCELLS, Àngel FÀBREGA, Manuel RIU, Josep HERNANDO i Carme BATLLE, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona: Segle XI*, vol. I, doc. 226, i vol. III, doc. 791.
47. Josep Maria FONT I RIUS, «L'escola jurídica de Barcelona», a Jesús ALTURO (et al.), *Liber Iudicum popularis: Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona*, Barcelona, Departament de Justícia i Interior de la Generalitat de Catalunya, 2003, p. 67-100, esp. p. 90 i 95.

## ELS PROTAGONISTES

Podem considerar que els protagonistes de l'acta d'elecció són l'arquebisbe metropolità, el bisbe electe i l'escrivà. Vegem algunes dades biogràfiques de tots tres per emmarcar allò que l'escrivà, Ponç Bofill Marc, redactà sobre la intervenció de l'arquebisbe Odó d'Auch en l'elecció del bisbe Guadall Domnuç i l'ascens d'aquest a la càtedra episcopal de Barcelona.

*L'arquebisbe Odó d'Auch*

Odó d'Astarac, abat benedictí de Simorre, fill del comte Arnau II d'Astarac, regí l'arxidiòcesi d'Auch des de l'any 987 i, com a tal, fou primat d'Aquitània.

Els noms de l'arquebisbe Odó i de la seva seu d'Auch foren afegits en el text de l'acta després d'haver raspat els noms que s'hi havien escrit abans, uns noms que tot fa pensar que devien ser el de l'arquebisbe Guifré i el de la seu de Narbona, és a dir, l'arquebisbe i la seu metropolitans propis dels bisbats catalans. Cal dir, no obstant això, que la subscripció de l'arquebisbe Odó és la que encapçala les altres subscripcions, entre les quals hi ha les de dos bisbes, Guillem i Pere, els altres consagrants del nou bisbe junt amb l'arquebisbe. La signatura autògrafa del bisbe Pere, prou coneguda, correspon sense cap dubte a Pere Roger, bisbe de Girona, germà de la comtessa Ermessenda, la subscripció de la qual hi fou escrita per la mà de l'escrivà Ponç Bonfill de Barcelona. Pel que fa al nom de l'altre bisbe, Guillem, no ho era de cap diòcesi catalana del moment ni tampoc, pel que sembla, de cap altra diòcesi de la província narbonesa. Devia ser un bisbe de la província eclesiàstica d'Auch.

L'any 989, abans del setembre, l'arquebisbe Odó d'Auch havia ordenat bisbe de Vic Guadall, fins llavors ardiaca de la Seu d'Urgell, membre de la casa vescomtal d'Osona, fill dels esposos Trasoer i Guisla i nebot del vescomte Guadall d'Osona i del seu germà, el bisbe Guisad d'Urgell.<sup>48</sup> Amb l'elecció i l'ordenació de Guadall Trasoer s'inicià un cisma a la seu

48. Manuel ROVIRA, «Noves dades sobre els primers vescomtes d'Osona-Cardona», *Ausa* (Vic), vol. IX (1980-1981), p. 249-260.

de Vic, perquè era regida, des del 972 pel bisbe Frujà, obedient a l'arquebisbe de Narbona i confirmat en el seu càrrec pel papa Benet VII el 978. És un episodi prou conegut de l'episcopologi vigatà, que culminà el 998 amb la deposició de l'intrús Guadall pel papa Gregori V a la basílica vaticana.<sup>49</sup>

Quins drets podia al·legar l'arquebisbe d'Auch per intervenir en les eleccions episcopals de Vic i de Barcelona? Jean-François Bladé, en el seu estudi clàssic sobre la «Influence des métropolitains d'Eauze et des archevêques d'Auch en Navarre et en Aragon, depuis la conquête de l'Espagne par les musulmans jusqu'à la fin du onzième siècle», fa referència a l'acta d'elecció del bisbe Guadall i a la frase «assentiente domno Ottoni, venerabili primae sedis Auscie archiepiscopo», i assenyala que «Les mots *primae sedis* sembleraient bien indiquer que, dans le nord de l'Espagne, la situation des archevêques d'Auch était supérieure à celle des archevêques de Narbonne».<sup>50</sup>

La primera intromissió de l'arquebisbe d'Auch en els bisbats catalans, concretament en el de Vic, tingué lloc pocs anys després de la temptativa de separar-los de la metròpoli de Narbona, el 971, i de l'assassinat de l'arquebisbe Ató, el mateix any. L'elecció de Guadall Trasoer, ardiaca de la catedral d'Urgell i membre de la família vescomtal d'Osona-Cardona, com a bisbe de Vic hagué de comptar amb el suport no sols dels vescomtes, sinó també dels comtes d'Urgell. Així, l'any 998 l'acompanyà a Roma el comte urgellenc Ermengol.

La segona intromissió de l'arquebisbe d'Auch, la del 1029, també a favor d'un membre de la família vescomtal d'Osona-Cardona, Guadall Domnuç, per situar-lo en la càtedra episcopal de Barcelona, no sembla pas que fos rebutjada com la primera. Sebastià Puig, autor de l'episcopologi barceloní, estranyat per la intervenció del metropolità d'Auch, es preguntava: «¿Obraba el arzobispo de Auch como legado?». <sup>51</sup> No hi ha cap indici que Odó d'Auch actués com a legat papal, una figura que no es faria habitual fins als inicis de la reforma gregoriana.

49. Ramon ORDEIG, *Els orígens històrics de Vic (segles VIII-X)*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981, p. 105-109.

50. Jean-François BLADÉ, «Influence des métropolitains d'Eauze et des archevêques d'Auch en Navarre et en Aragon, depuis la conquête de l'Espagne par les musulmans jusqu'à la fin du onzième siècle», *Annales du Midi* (Tolosa de Llenguadoc), vol. 8, núm. 32 (1896), p. 385-405, i vol. 9, núm. 33 (1897), p. 5-24.

51. Sebastià PUIG, *Episcopologio de la sede Barcinonense*, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1929, p. 104.

Hi ha, però, la possibilitat que l'arquebisbe d'Auch actués en l'elecció i l'ordenació del bisbe de Barcelona amb el permís de l'arquebisbe Guifré de Narbona. La legislació eclesiàstica permetia que alguns bisbes fossin ordenats per un metropolità aliè per delegació del metropolità propi, per mitjà d'una carta dimissorial d'aquest, un cop obtingut el mandat reial: «per voluntatem metropolitani atque informationis eius epistola per regiam iussionem ab alio metropolitano aliqui fuerint ordinati».<sup>52</sup> En el nostre cas, el mandat comtal hi era amb tota evidència perquè l'acta fou subscripta per la comtessa Ermessenda de Barcelona. No es pot pas excloure que l'arquebisbe de Narbona, per un motiu o un altre, hagués permès la intervenció de l'arquebisbe d'Auch. Una circumstància possible a considerar podria ser una malaltia o una absència de l'arquebisbat per raó d'un viatge a Roma o d'un pelegrinatge. Encara el 5 de novembre de 1029, l'arquebisbe Guifré no estigué present en el concili que reuní a Vic, sota la presidència del bisbe Oliba, els bisbes Pere de Girona, Guifré de Besalú, Ameli d'Albí i Guadall de Barcelona.<sup>53</sup> La presència del bisbe barceloní en aquesta reunió episcopal revela clarament que la seva elecció i la seva ordenació havien estat acceptades sense cap problema.

### *El bisbe Guadall Domnuç*

El nou bisbe barceloní era fill del sacerdot Domnuç de Calders, canonge de la catedral de Vic, segons les dades recollides per Josep Masnou en la seva tesi doctoral sobre la canònica de Vic, en la qual explica que Guadall Domnuç de Calders era un levita, casat i amb fills, parent dels vescomtes d'Osona i propietari de diversos castells heretats del seu pare.<sup>54</sup> El nom de la mare, Garsenda, consta en un document de l'any 1039, pel qual l'ardiaca Guillem de Vic reclamà la propietat d'un alou situat a Voltregà «per vocem condam Gonmari et Gersindis femina et

52. Josep VIVES, *Concilios visigóticos e hispano-romanos*, Barcelona i Madrid, CSIC, 1963, p. 328.

53. Eduard JUNYENT, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1992, doc. 96 i 97, p. 151-155. Sobre la data del doc. 97, vegeu Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic: Segle XI*, Vic, Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 2000-2010, doc. 879, p. 204-205.

54. Josep MASNOU, *La vida canonical al bisbat de Vic (886-1230)*, Barcelona, Ateneu Universitari Sant Pacià, 2022, p. 139-140.

filio suo condam Guadallo episcopo suisque nepotibus», dada que s'ha d'entendre en el sentit que el bisbe Guadall era fill de Garsenda, però no pas del tal Gotmar.<sup>55</sup>

Segons l'estudi de Manuel Rovira sobre els primers vescomtes d'Osona-Cardona, el nostre personatge era fill de Sendred Domnuç, un magnat hisendat al Bages i senyor del castell de Calders, germà del bisbe intrús de Vic Guadall Trasoer, el qual vivia encara el 1018 titulant-se sacerdot, per bé que algun escrivà l'anomenava encara bisbe.<sup>56</sup> La identificació de l'esmentat Sendred Domnuç de Calders amb el canonge Domnuç de Calders de la catedral de Vic és una qüestió que caldria esbrinar.

En la nota necrològica del martirologi primer de la catedral de Vic, que transcriuré més endavant, consta que el bisbe Guadall de Barcelona fou canonge de la seu vigatana, com ho fou també de la seu urgellitana, segons Masnou. Aviat, però, fou promocionat a un ardiaconat de la catedral de Barcelona. L'any 1018, els esposos Gombau de Besora i Guisla permutaren un alou amb els canonges de la seu de Barcelona, i el document de permuta fou subscrit per «Wadaldus archilevita».<sup>57</sup> S'ha de tractar del nostre personatge.

No pertoca pas aquí d'estudiar la seva actuació com a bisbe de Barcelona durant el seu curt pontificat. Només cal assenyalar, en relació amb la seva elecció i ordenació episcopals el 1029, les quals podrien semblar anòmales per la intervenció d'un arquebisbe metropolità forà, que participà, sense cap impediment, en el Concili de Vic del 5 de novembre del mateix any 1029, ja esmentat, i que també participà en la dedicació de l'església monàstica Santa Maria de Ripoll el 15 de gener de 1032.<sup>58</sup>

El seu pontificat fou curt perquè morí el 1035. Segons el *Martyrologium I* de la catedral vigatana, morí el 20 d'agost: «XIII kalendas septembris. Eodem die obiit Guadallus, Barchinonensis episcopus et nostre sedis

55. Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic: Segle XI*, doc. 990, p. 314-315. S'ha de rectificar, doncs, en l'índex alfabètic de noms, en referència a Gotmar, que fos «pater Guadalli episcopi» (p. 1056).

56. Manuel ROVIRA, «Noves dades sobre els primers vescomtes d'Osona-Cardona», p. 249-260, especialment p. 259.

57. Josep BAUCCELLS, Àngel FÀBREGA, Manuel RIU, Josep HERNANDO i Carme BATLLE, *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona: Segle XI*, vol. II, doc. 304, p. 665-666.

58. Ramon ORDEIG, *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. II, doc. 151, p. 56-60.



cannonicus».<sup>59</sup> El 21 de setembre següent era consagrat el seu successor, Guislabert, en el cenobi de Sant Pere de la Portella, per l'arquebisbe Guifré de Narbona i els bisbes Ermengol d'Urgell i Guifré de Carcassona, els quals consagraren alhora l'església monàstica.<sup>60</sup>

### *L'escrivà Ponç Bofill Marc*

Nascut cap als anys 986-990, fill probablement del jutge Ervigi Marc, el 1011 ja és documentat com a «clericus et iudex», i el 1020, a més, com a «doctor parvulorum» de la canonja barcelonina. De ben jove entrà al servei del comte Ramon Borrell i, mort aquest el 1017, fou un dels més íntims consellers de la comtessa vídua, Ermessenda, i del seu fill Berenguer Ramon I. Simultàniament a l'activitat estrictament judicial, exercia una funció d'escrivà o notari de la cúria comtal, de manera que en alguns documents apareix com a «iudex et scriba palatino» i «iudex palatii». El professor Josep M. Font i Rius, estudiós de la seva figura, indica que «Ponç Bofill Marc es destaca a l'alba del segon mil·lenni català com un jurista d'enlairat nivell tècnic, d'indubtable cultura i elegància d'estil, perceptible en la majoria dels documents deguts a la seva mà, o inspirats per ell, en les diverses funcions que li foren encomanades». I afegeix: «La vivesa i elegància del seu estil es transparenten també en llurs documents, no solament en els preàmbuls i exordis de diverses actes sinó en el curs de tota la seva redacció». Un dels exemples que posa, sense conèixer el preàmbul, és precisament l'acta d'elecció del bisbe Guadall, en la qual «divaga sobre les qualitats del bon bisbe (exponent, al seu torn, de la seva cultura religiosa)».<sup>61</sup>

59. Miquel dels Sants GROS, «Els antics necrologis de la catedral de Vic (segles X-XIII)», *Studia Vicensia* (Vic), vol. 2 (2017), núm. 689, p. 107.

60. Ramon ORDEIG, *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. II, doc. 153, p. 65-69.

61. Josep Maria FONT I RIUS, «L'escola jurídica de Barcelona», p. 67-100.



## CONCLUSIONS

De les dades aplegades en aquest article es pot concloure que el pergami original localitzat a l'ABEV, que conté l'acta d'elecció del bisbe Guadall Domnuç, de l'any 1029, es trobava el 1791, en morir Jaume Caresmar, canonge del monestir de les Avellanes, a la casa de Barcelona on havia viscut durant els anys que treballà en la catalogació de l'arxiu de la catedral barcelonina, el capítol de la qual li havia concedit el permís de tenir-hi la documentació que li calgués. Després de la mort de Caresmar, l'abat de les Avellanes, Jaume Pasqual, feu traslladar al monestir els seus volums manuscrits i tot el que tenia a Barcelona. Així, el pergami passà de Barcelona al monestir de les Avellanes.

Arran de la desamortització de 1835, part de l'arxiu i de la biblioteca del monestir anà a parar al convent dels franciscans de Balaguer, des d'on, cap al 1928, l'arxiu franciscà, amb els manuscrits de Caresmar, fou traslladat al convent franciscà de Vic per constituir l'Arxiu Franciscà de la Província de Catalunya. Durant la Guerra Civil, els manuscrits de Caresmar foren lliurats a una família de confiança per a la seva custòdia, i la resta de l'arxiu franciscà anà a parar al dipòsit d'arxius que es muntà en dependències del soterrani dels claustres de la catedral vigatana. El responsable del dipòsit, Josep Maria Font i Rius, dreçà un inventari en el qual esmenta que, de l'«Archivo de los PP. Franciscanos de la Provincia de Cataluña (Casa del Remedio de Vich)», en procedien pergamins, volums i lligalls, i parla de la sèrie de «Diversos (Fondos de procedencias diversas, ignoradas o dudosas)», on devia anar a parar el pergami de la catedral de Barcelona, perquè no presentava cap indicatiu de pertànyer a l'arxiu franciscà. Es dedueix que dels dipòsits del claustre passà, en no reclamar-lo cap entitat, a les dependències de l'ABEV, i aquí restà entre documentació pendent de classificar.

El retrobament d'un pergami original de l'any 1029 que es considerava perdut és una bona notícia. I més si es tracta de l'acta d'elecció d'un bisbe de Barcelona, de la qual es desconeixia el text del preàmbul, redactada pel cèlebre jurista Ponç Bofill Marc i subscripta per l'arquebisbe i els dos bisbes que formaven la tríada episcopal necessària per a l'ordenació, i per les dignitats de la canonja barcelonina, de pròpia mà, així com per la comtessa Ermessenda i per altres personatges laics.

L'arquebisbe ordenand fou Odó d'Auch, que l'any 989 ja havia ordenat bisbe de Vic Guadall Trasoer, fins llavors ardiaca de la Seu d'Urgell, membre de la casa vescomtal d'Osona, nebot del vescomte Guadall d'Osona i del seu germà, el bisbe Guisad d'Urgell. L'elecció i l'ordenació de Guadall Trasoer havia iniciat un cisma a la seu de Vic que s'acabà el 998, amb la deposició de l'intrús Guadall pel papa Gregori V a la basílica vaticana. Al cap de quaranta anys, el 1029, el mateix arquebisbe, ja vell, presidia l'elecció i l'ordenació del bisbe de Barcelona Guadall Domnuç, nebot del bisbe intrús de Vic Guadall Trasoer. Aquesta vegada, però, no hi hagué oposició a la intervenció de l'arquebisbe d'Auch perquè, probablement, actuà amb el permís de l'arquebisbe Guifré de Narbona.

L'anàlisi del text de l'acta, del qual cal destacar la vivesa pròpia de l'escrivà, el jurista i eclesiàstic Ponç Bofill Marc, permet de comprovar tant l'aplicació de la legislació canònica sobre l'ordenació de bisbes com el ritual que es troba en els pontificals de l'època, especialment en els de Roda i Vic, en els quals consta que abans de procedir a la cerimònia de l'ordenació calia mostrar l'acta d'elecció o «decretum», que és la funció del nostre document.

Havent esbrinat la procedència del pergamí i les circumstàncies de la seva arribada a l'ABEV, s'exposà el cas al bisbe de Vic Romà Casanova i Casanova, el qual decidí que se n'informés el canonge arxiver de l'Arxiu Capitular de Barcelona per tal que, si ho creia oportú, en pogués sol·licitar formalment la reintegració.